

Recenze

Mužík, J. *Andragogická didaktika*

CODEX Bohemia, Praha: 1998. 272 s.

Všichni, kteří se zabývají problematikou andragogiky a jejím praktickým využitím ve výuce, dobře vědí, že publikací z této oblasti doposud mnoho není. Situace je o to složitější, že náklady na vzdělávací akce jsou dnes vysoké a účastníci vzdělávání si potřebují osvojit potřebné vědomosti prokazatelně a efektivně.

Z těchto důvodů jsem uvítala, že se nyní na našem knižním trhu objevila publikace PhDr. Jaroslava Mužíka, DrSc., dlouholetého pracovníka v oblasti vzdělávání dospělých. Jeho *Andragogická didaktika*, tj. teorie výuky dospělých, řeší na 272 stranách danou problematiku ve dvou rovinách – první je zaměřena na lektora a jeho vyučovací aktivity, druhá se soustřeďuje na učení účastníka. Současně plní funkci *učebnice andragogické didaktiky*, což bezesporu přivítají vysokoškolští učitelé, a funkci *příručky pro vzdělávací praxi s dospělými*, kterou ocení především lektori vzdělávacích kurzů.

Publikace je členěna na devět kapitol. Čtenář zde najde „klasické“ hlavní kapitoly jako jsou didaktické principy, didaktické formy nebo didaktické metody. Oproti starším učebnicím didaktiky se zde objevuje i komplexní pohled na výuku dospělých jako komunikační proces. Bližší pozornost bych doporučila věnovat kapitole sedmé, která pod názvem *Speciální didaktické postupy* podrobně seznamuje s kreativními technikami (Brainwriting, metoda CNB, metoda Pro-Kontra, metoda Black-box, morfologické metody ad.), pro vyučující velmi podnětnými.

Učební pomůcky a didaktická technika plní funkci zprostředkovatele mezi vyučujícím a účastníkem výuky. V recenzované publikaci se autor zaměřil na rozbor nejčastěji používaných písemných materiálů, které jsou využívány pro účastníky a lektory. Kapitola je doplněna pokusem o charakteristiku studijních a pracovních materiálů pro účastníky vzdělávacích akcí. Kladně lze hodnotit i rozšíření studijních materiálů o případové studie a manažerské hry.

S velkou dávkou zvědavosti jsem se začetla do subkapitoly *Didaktická technika*. Autor ve své praxi nejvíce využíval nástěnné tabule, zpětný projektor, flipchart a nástěnnou desku s možností přišpendlování. Na doplnění jsou uvedeny i moderní prostředky vizualizace a nové technologie v didaktice (Easy-Flip, Board Copier, LCD panely, multimediální projektory, vizualizéry, výukové videofilmy a mnohé další), v čemž vidím přínos této kapitoly, protože vysokoškolský učitel by měl mít přehled i v této oblasti. Otázkou zůstává, kdy je v praxi bude i on moci využívat, aby nemusel lektorům jen tiše závidět.

Publikace je napsána pečlivě a je doplněna přehlednými tabulkami, funkčními schémata, fotografiemi a přílohami zaměřenými převážně na případové studie.

Předností recenzované publikace je nejen solidní teoretický základ, ale především fakt, že se do ní promítají i autorovy zkušenosti z projektové a lektorské činnosti. Ti, kteří se podílejí na vzdělávání studentů neučitelských aprobačí (manažer, personalista apod.), mají možnost vidět problematiku andragogické didaktiky v jiných dimenzích, v širším záběru, v odrazu praxe. Snad se tím i splnilo autorovo přání.

Na závěr bych chtěla vyzvednout skutečnost, že recenzovaná publikace je vydána v pevné vazbě a na čtenáře či studenta působí dojmem pečlivého zpracování. Je napsána přehledně a má náležitosti, kladené na didaktické učebnice. Vezmeme-li v patrnost autorovu poznámku, že svou andragogickou didaktiku pojal jako první pokus a že na ni budou navazovat další dílčí studie, můžeme autorovi popřát při výběru aktuální problematiky šťastnou ruku.

Ludmila Vernerová

Švec, Š. Základné pojmy v pedagogike a andragogike.

S anglicko-slovenským slovníkom termínov s definíciami a s registrom ich slovensko-anglických ekvivalentov. Bratislava, IRIS 1995. 276 s.

Přikláním se k tvrzení, že „slovo z nás udělalo lidi, protože beze slov neexistuje abstraktní myšlení, protože slova jsou nástrojem poznávání, fixování a šíření poznatků o skutečnosti“ (Stefan Garczyński). Slovo je základním stavebním prvkem pro sdělení myšlenky. Slovo však může být významově indiferentní nebo dokonce „prázdné“. Pokud bychom chtěli stručně charakterizovat autorovu tvůrčí práci na recenzované monografii, pak se nabízí

sentence Senecy Staršího (Kontroverze): *cum rem animus occupavit, verba ambiunt* (když je rozum zaujat věcí, slova už přijdou sama). Skutečnost, jev, pojem, slovo, odborný termín – tak by bylo možno velmi zjednodušeně „vykolíčkovat“ metodologický postup prof. Štefana Švece při psaní knihy.

Řešení pojmosloví patří mezi stěžejní otázky každého vědního oboru, protože jen přesně a jasně vymezené základní termíny mohou – spolu s jeho teoriemi a principy – plnit funkci opěrného systému (pevného skeletu) jeho poznatkové a pojmové stavby. Paralelně s rozvojem oboru a s novými teoriemi se vždy znovu a znovu vynořuje otázka volby nových vhodných termínů, které by byly s to postihnout ve svém významovém obsahu a rozsahu pojmenovávanou skutečnost v celistvosti a výstižně.

Pedagogiku provázejí tyto pojmoslovné otázky v podstatě po celou dobu její existence jako vědního oboru. Její terminologické problémy mají však – v porovnání s přírodovědnými obory – svá specifika, jež jsou společná v podstatě všem humanitním oborům. Při vymezování svých pojmů a konstruování příslušných termínů, kterými jsou spoluutvářeny její teorie, narážejí na dvě bariéry. Na jedné straně je to určitá, více či méně zažitá a historicky fixovaná tradice, na straně druhé takřka bezbřehá rozmanitost a variabilita výchovných jevů, jejich obtížná postižitelnost a kvantifikovatelnost exaktními metodami. Autor recenzované monografie je si však těchto úskalí plně vědom. A nejen to: ví také, že léta kumulované metodologické problémy pedagogiky a její mnohé neúspěchy mají svoji prapříčinu mimo jiné i v nesystémovém vymezení jejího předmětu a metod.

Monografii tvoří dvě relativně samostatné části. V první, rozsáhlejší a pro knihu jako celek významnější části je pojednáno o systémové struktuře základních pedagogických a andragogických pojmů, druhá část nese název *Anglicko-slovenský glosár pedagogických a andragogických termínov*. Hesla slovníku jsou anotovaná, což čtenáři bezpochyby uvítají, protože jim to pomůže pojmy hlouběji poznat a při překládání textu odlišit i jemné sémantické nuance.

První oddíl knihy tvoří 148 stran informačně hutného a studijně náročného výkladového textu. Autor ho rozvrhl do 6 kapitol:

1. *Systémová štruktúra základných pojmov*
2. *Edukačné učenie sa a učenie*
3. *Školské učenie sa a učenie*
4. *Výučba*
5. *Vzdelávanie, vychovávanie a vycvičovanie ako domény (samo)učenia, výučby a edukácie*
6. *Výchova ako edukácia a agógia*

Tento strohý výčet názvů kapitol dává čtenáři jen neúplnou představu o způsobu, jakým je problematika pojednána. Štefan Švec vychází při své práci vždy z výchovné reality, kterou podrobuje precizní a mnohostranné analýze, a teprve pak hledá pro daný jev adekvátní pojem. Pokud mohl do svého systému začlenit již užívané a odbornou veřejností akceptované termíny, jako např. *vzdělávání*, *vzdělání*, *socializace*, přijímá je. Pokud při rozkladu výchovné reality považoval za terminologicky účelné určitý jev pojmově osamostatnit, pak pro něj vytváří nový kompatibilní termín. Tak se v jeho dílně rodí nové termíny *školení* (tj. učení se a vyučování ve škole), *sebeučení a tebeučení* (tzn. učení jiných), *kondicionování* (zvykání, navykání) aj. Při vytváření těchto neologismů vždy respektuje zákonitosti pojmotvorného procesu a vždy usiluje o jasné a smysluplné pojmenování skutečnosti.

Nejvíce pozornosti věnuje autor analýze souhrnného, syntetizujícího pojmu výuka (slovensky *výučba*), který chápe jako funkci vyučování (učitelova) a učení se (žáků). Promýšlí a vymezuje význam pojmů *výchova*, *edukace*, *agogie a socializace*. Ať již vychází z domácí či zahraniční literatury, nebo konstruuje vlastní, originální systém pojmů, vždy usiluje o několikastupňové rozvrstvení jejich významů. Tak např. pojem *edukace*, kterým syntetizuje pojmy *pedagogika*, *andragogika a gerontagogika*, chápe v 17 různých teoretických koncepcích a kontextech, které stručně a výstižně charakterizuje (viz s. 124–127).

Autor přistupuje k napsání monografie důkladně připraven dlouholetým teoretickým studiem, o jehož rozsahu a závažnosti si může čtenář učinit představu již při pouhém nahlédnutí do seznamu literatury. O vědecké serióznosti autora svědčí též jeho mnohaleté (cca 25 roků trvající) vlastní publikační aktivity tematicky orientované na problematiku, kterou monograficky zpracoval v této knize (první práci vážící se k tématu publikoval v roce 1970).

Své pedagogické schopnosti a mnohaleté zkušenosti vysokoškolského učitele prokazuje autor i tím, že pojednávané problémy vizualizuje. Vznikají tak nejrůznější schémata, tabulované přehledy i trojrozměrné modely, jimiž jsou i velmi komplikované polydimenzální soustavy „zprůhledněny“ a studijně zpřístupněny.

Závěrem připojuji několik poznámek marginální povahy, jež by však měly být vysloveny. Protože v seznamu literatury nejsou uvedeny některé práce, které by při zpracovávání problematiky neměly být opomenuty, jako např. *Český pedagogický tezaurus* (Praha, Ústav pro informace a vzdělávání 1994), Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. *Pedagogický slovník* (Praha: Portál 1995), Palouš, R. *K filosofii výchovy* (Praha: SPN, 1991) a Blížkovský,

B. *Systémová pedagogika* (Ostrava: Amosium servis, 1992), kladu si otázku, zda a v jaké míře jich bylo využito např. při promýšlení systému členění, při konstruování nových termínů a lingvistické korekci termínů již užívaných (např. *geragogika*, *antropogogika*).

Druhá poznámka se týká jazykové stránky práce, tj. několika korektorem opomenutých „překlepů“ a také toho, že v registru slovensko-anglických ekvivalentů budou jeho uživatelé postrádat některé termíny, např. antropagogika, pedagogika volného času, etická a estetická výchova, edukologie atd.

Přesto zdůrazňuji skutečnost, že tímto svým novátorským a průkopnickým dílem prof. Švec tvůrčím způsobem obohacuje, inovuje a – což považuji za metodologicky nejcennější – usoustavňuje nejen základní pojmy pedagogiky a andragogiky, ale současně jím vyzývá k následování a obdobnému počínání i vědecké pracovníky v oblasti gerontagogiky. Tato jeho práce je i metodologicky přínosná.

Kniha je určena všem, kdo mají co do činění s pedagogikou a andragogikou, především teoretikům těchto oborů, ale i učitelům, vychovatelům a pracovníkům v pedagogicko-psychologických poradnách. Jsem přesvědčen, že s potěšením ji budou pročítat především ti, kdo ctí preciznost myšlení, systematické rozvržení problematiky a zřetelné členění textu, i když zůstává otázkou, zda se nově utvořené termíny ujmou.

Vladimír Spousta

Kohoutek R. a kol. Základy sociální psychologie

Brno: CERM, Akademické nakladatelství, 1998, 181 s.

Na současný knižní trh se dostává publikace, která systematicky, přehledně a čtivě analyzuje stěžejní problémové okruhy jedné z psychologických disciplín – sociální psychologie. Autor Rudolf Kohoutek, ve spolupráci s Jaroslavem Štěpaníkem (kap. 5) a Irenou Ocetkovou (kap. 3), čerpá ze svých dlouholetých odborných psychologických a pedagogických zkušeností, připravil ucelené pojetí dominantních sociálně psychologických tematických celků, které umožní zejména studujícím učitelství učinit si základní přehled o vybraných sociálně psychologických pasážích.

Kniha je rozčleněna do 13 kapitol, z nichž každá řeší konkrétní odborný problém.

První z nich představuje sociální psychologii jako vědu o chování, prožívání a zkušenostech jednotlivce ve společnosti. Je zde zdůrazněno, že sociální psychologie nestuduje především sociální systémy, jevy a skupiny, ale zabývá

se jednotlivými osobnostmi lidí v sociálních situacích a vztazích. Dále jsou osvětlovány pojmy společnost, sociologie, společenská činnost a společenské prostředí.

Vzhledem ke skutečnosti, že sociální psychologie analyzuje socializaci osobnosti (utváření její společenské stránky), autor zpočátku druhé kapitoly tento výchozí pojem vhodně specifikuje. Chápe jej jako „proces učení, v němž si člověk osvojuje určitý systém poznatků, norem a hodnot, jež mu umožňuje začlenit se do určité společnosti a aktivně se zúčastnit společenského života“ (str. 5). Následně vysvětluje cíle socializace a podotýká, že individualita osobnosti člověka není jen jejím předpokladem, ale do značné míry i výsledkem. Připomíná též základní formy sociálního učení (posilování, napodobování a identifikace). Uvádí, že socializace zahrnuje jak vývoj sociální empatie, tak i vývoj sociální kontroly a sebemonitorování.

Z obsahu třetí kapitoly vyplývá, že socializace úzce souvisí s vytvářením postojů a vztahů jedince. Postoje autor vysvětluje jak podle tříšlakového modelu, tak z pohledu ontogeneze, či vlivů ostatních lidí a skupin. Také zdůrazňuje teorii kognitivní disonance Leona Festingera (str. 9), která vysvětluje změny postojů. Následně zdařile objasňuje základní rozdíl mezi pojmy vztah a postoj jedince.

Čtvrtá kapitola je věnována problematice sociální percepce. Ta je autorem chápána jako vnímání jedince, které je závislé na sociálních faktorech, na očekávání, resp. sociální zkušenosti vůbec, a na afektivitě percipujícího (str. 11). Připomíná také mnohé významné chyby v posuzování psychiky a osobnosti lidí, jako např. haló-efekt, efekt setrvačnosti, golemovský a pygmalionský efekt, sériový efekt, logickou chybu. Autor neopomíná ani problematiku stereotypizace v oblasti sociálního vnímání, předsudků a ve výchozí rovině se dotýká pojmu image, jemuž je detailně věnována další – pátá kapitola. V ní slovo „image“ (obraz, podoba, představa, všeobecné mínění, dojem, soud veřejnosti o určitém subjektu) autor chápe jako totožné se slovem „pověst“, které je jeho českým ekvivalentem (str. 17). Osobní image rozděluje na vnější stránku, tj. vnější znaky osobnosti, tzv. design, a vnitřní stránku, tj. vnitřní osobnostní kvality jedince. Podotýká, že obě pak tvoří jednotlý celek. Osobní image musí podle autora vycházet z individuality jedince, stavět na jeho jedinečnosti a silných stránkách a současně respektovat požadavky příslušné sociální role (str. 21).

V šesté kapitole autor nahlíží problematiku komunikace jak z obecného pohledu, přičemž se detailně zabývá vlivem masové komunikace na člověka, tak se samostatně soustřeďuje na oblast verbální i neverbální komunikace. Zvláštní pozornost je v této souvislosti dáвана činnostním vzorcům chování – rituálům, zejména jednomu z jejich druhů, tzv. klientismu (str. 38–39).

Sociálním skupinám je věnována sedmá kapitola. Autor je klasifikuje a popisuje, zdůrazňuje též formy sociální interakce v sociální skupině, jako jsou kaokce, kooperace, rivalita a soutěžení. Kladem kapitoly jsou mimo jiné prezentované typické znaky efektivních a tvořivých pracovních skupin (str. 46-47). Následně je řešena problematika sociálních rolí a pozic ve skupinách a jejich soudržnosti, stejně jako sociální mobility, tj. horizontálního a vertikálního pohybu jednotlivců nebo skupin ve společenské struktuře.

V osmé kapitole autor objasňuje východiska, součásti a souvislosti motivace člověka, představuje osobnost jak dobře motivovaného, tak i demotivovaného jedince. Sleduje oblasti lidských motivů, zájmů, hodnot, ideálů, cílů a potřeb.

V úvodu deváté kapitoly vychází autor z předpokladu, že základem pro jednání člověka ve společnosti musí být jednání racionální a v souladu se zásadami etiky a estetiky (str. 67). Řád a stabilitu společnosti zajišťuje tzv. kontrola, a proto popisuje její tři typy mechanismů. Rezervovaně se autor staví k některým módním kalkulačním přístupům, které začaly pronikat do osobních vztahů formou různých návodů (např. 10 pravidel pro rozvoj osobnosti podle R. W. Hepnera, str. 68-70). Dále hovoří o utváření skupinových sociálních norem, o prožívání odklonu od nich.

Je třeba, aby každý člověk během svého života usiloval o integritu (jednotu, celistvost, neporušenost), své vlastní osobnosti prostřednictvím přizpůsobování se nejrůznějším náročným životním situacím. Proto se autor v desáté kapitole zabývá nejrůznějšími přizpůsobovacími technikami, které v zásadě člení na všeobecné (agrese a únik) a speciální, tj. aktivní (typické spíše pro extroverty) a pasivní (typické spíše pro introverty). Do aktivních přizpůsobovacích operací zařazuje: upoutávání pozornosti, identifikaci, substituci, racionalizaci a projekci, do pasivních pak izolaci, negativismus, regresi, represi a fantazii.

V jedenácté kapitole autor rozlišuje dvě skupiny konfliktů – interpersonální a intrapersonální – a detailně je analyzuje. Rozpracovává také oblast řešení konfliktů, ať již z pohledu optimálního modelu řešení, či zvolené strategie (str. 92). Neopomíná ani formy diskusí, které mají podle něj ráz konfliktního řešení problémů. Posléze je vhodně rozebrána prevence (předcházení) konfliktů.

Nejobsáhlejší dvanáctá kapitola vychází z obecného předpokladu, že na utváření osobnosti člověka se vedle biologických vlivů podílejí i vlivy sociální. Obojí pak mohou za určitých okolností působit v konkrétní situaci jako stabilizátory nebo naopak labilizátory psychického vývoje (str. 97). Nejprve se autor zaměřuje na biologickou determinaci člověka, jeho rodové, zděděné a vrozené dispozice, zvláštnosti prvního vývoje, prodělaná one-

mocnění, úrazy a operace, výživu a vlivy prostředí. Právě je z didaktických důvodů dále rozděluje na prostředí přírodní, architektonické a technické a též sociální. Následně se autor věnuje sociální determinaci člověka. Významná pasáž řeší zejména vlivy rodinného prostředí, které je popisováno z mnoha úhlů. Zdůrazněna je ale i důležitost vlivu školního a pracovního prostředí, stejně jako prostředí mimorodinného, mimoškolního a mimopracovního. Opomenuty nezůstávají ani vlivy specifiky země, ve které člověk vyrůstá.

Poslední, třináctá kapitola je rozčleněna na tři části. V první z nich autor analyzuje problematiku stádií sebepoznání a sebehodnocení, ve druhé pak problematiku typů sebehodnocení, včetně poruch sebehodnocení, ať již v ohledu sníženého nebo zvýšeného sebehodnocení. Vyústěním je její třetí část, analyzující sebevýchovu jedince, která zahrnuje oblast sebepoznání, sebepojetí, obsahovou strukturu sebevýchovy a strategii osobního rozvoje.

Publikace je vhodně doplněna o terminologický slovník (str. 154–172), který obsahuje vysvětlení 627 odborných psychologických pojmů.

V závěru knihy je uveden seznam 238 domácích a zahraničních literárních zdrojů, jež časově zahrnují období od roku 1921 až po rok 1997. Právě on může být pro čtenáře důležitou inspirací do dalšího samostudia.

Grafická stránka publikace je na vysoké úrovni, text je koncipován jednoznačně a srozumitelně s důrazem na jeho logickou strukturu.

Rudolf Kohoutek poskytuje svojí novou publikací vynikající možnost zájemcům ze strany odborné i laické veřejnosti rozšířit si vlastní vědomostní obzor z oblasti vědní disciplíny, která se orientuje na teoretickou a aplikovanou sociálně psychologickou problematiku.

Dana Linhartová

Excelentný výsledek práce Pavla Říčana

(S Romy žít budeme – jde o to jak)

Ako členka Hnutí R, nedá mi nepozastaviť sa nad viac než zaujímavou problematikou, ktorú psychológ P. Říčan spracoval v monografickej práci: „S Romy žít budeme – jde o to jak“ (Praha: Portál, 1998).

V súvislosti s medzinárodnou konferenciou, ktorá sa konala v dňoch 8. – 9. 9. 1998 v Liberci pod názvom „Interkulturní výchova a vzdělávání v sjednocující Evropě“ ma iritovala k napísaniu tejto recenzie autora P. Říčana s názvom vyššie uvedeným. Zaujala ma svojim hlbokým humanisticko-tolerantným pátosom.

Čo ma na práci najviac zaujalo? Sama si kladiem otázku, na ktorú hľadám odpoveď, ktorú som v konečnom dôsledku i našla. Nastolených problémov je veľmi veľa, práca je obsahovo hutná, jednotlivé kapitoly logicky a neformálne na seba nadväzujú.

Uvediem iba tie základné, ktoré sa meritórne dotýkajú riešenej problematiky a ktoré ma najviac zaujali. Je to problematika rómskej kultúry, rómskej obce, rodiny, rómskej duše, problém diskriminácie Rómov. V následnosti sú to problémy rómskeho jazyka, slovesnosti, identity osobnosti Róma, problém ukrivdených, izolácia a v neposlednom rade problém antropologických znakov, pretože sa sama zaoberám filozofickou antropológiou.

Veľmi pekne je spracovaná časť práce, týkajúca sa rómskej rodiny. Autor pracuje s množstvom pramenných materiálov. Preto súhlasím s vhodne použitým citátom Klímu (1997): „Pomerně volná, indirektivní výchova v róm-ských rodinách může být někdy přitažlivá; především pro děti z rodin s velkými ambicemi, s výchovou plnou zákazů, omezení a povinností.“ (1, 44)

Rozhodne s daným konštatovaním súhlasím, pretože z morálneho hľadiska musia existovať akési všeplatné (nepísané) normy správania, ak pre rómsku minoritu, ako aj pre majoritu. Správanie a konanie bez akýchkoľvek noriem by som nazvala morálnym správaním „cik-cak“.

I napriek uvedenému súhlasím s P. Řičanom, že: „... u róm-ských dětí zřídka pozorujeme neurotické rysy, nejsou pod tlakem vysokých nároků jako gádžovské děti, je méně tabuizovaných témat, méně vnitřních konfliktů atd.“ (2, 45)

V tejto súvislosti sa vyjadrím k problematike rómskej duše, duše jemnej a citlivej – od tejto skutočnosti nemôžem abstrahovať.

Autor sa pýta: „... jaká je vlastně róm-ská duše, jaká je róm-ská mentalita, resp. ‚národní povaha‘?“ (3, 51)

V každom prípade tu zohráva dôležitú úlohu rómske videnie sveta, spôsob života, životný štýl.

Nemôžem nesúhlasiť s názorom P. Řičana, keď píše: „Budeme se pocho-pitelně snažit odlišit, co patří k podstatě romství, tj. co patří k róm-skému národnímu svérázu a životnímu stylu, tedy k tomu, co se maximálně snažíme respektovat -- a co je naopak projevem úpadku, co ke skutečnému romství nepatří, přestože se s tím u Romů často setkáváme. Toto odlišení nemusí být snadné. Je totiž možné, že něco z toho, co obdivujeme, co je nám sympat-tické, co nás dojímá, vzniklo, či dokonce vzniká jako reakce na nenormální situaci perzekuce, útlaku, okrádání a ponižování ze strany mocných -- a to je něco, co se nehodí do dnešní doby, do demokratické společnosti, nebo dokonce něco, s čím se v standardním evropském státě nedá žít.“ (4, 51)

V týchto myšlienkach vyjadruje P. Řičan vysokú dávku humanity, tole-

rancie a pochopenia Rómov, ale i majority. Veď v konečných dôsledkoch to hlása jedna z najkrajších teoretických disciplín, zaoberajúca sa morálkou, ktorou je *etika*, v centre pozornosti ktorej od sofistov stál človek, až po 20. storočie v teóriách neutilitarizmu, v ktorých ono krásne SUMMUM BONUM (robit čo najväčšie dobro pre čo najväčší počet ľudí) – bez rozdielu kultúry, národnosti i pôvodu.

Iste, všetci žijeme v krizovom období, rozpoltenej sociálnej realite, dokonca v často znevýhodnenom prostredí (napokon to často sami na sebe pociťujeme, že to prostredie nie je práve najideálnejšie pre kohokoľvek, či pre rómsku minoritu, ale aj majoritu. Je to holý fakt a konštatovanie, nakoľko to dennodenne pociťujeme sami na sebe: nevhodní kolegovia, nevhodné prostredie, nevhodné správanie, a o medziľudských vzťahoch radšej pomlčím, lebo je to veľmi chúlостivá otázka a realizovať jej analýzu je viac než ťažké.

V ďalšej časti práce ma zaujal problém *antropologických znakov*, kde autor jasne konštatuje a zamýšľa sa nad skutočnosťou, čím sa líšia Rómovia od gadžov. Ako sám tvrdí, je to farba pleti a charakteristická fyziognómia. Isteže, tieto znaky spoluvytvárajú identitu človeka. Práve tento fakt núti Rómov, aby si vytvorili svojskú *identitu*.

Napokon má to svoju vnútornú logiku. Osobne sa kontaktujem s argentínskym filozofom, zaoberajúcim sa filozofickou antropológiou, konkrétnejšie *autenticitou človeka*, kde jedinečnosť a neopakovateľnosť sú na prvom mieste. Ja som Európanka, on Argentíнец. Každý z nás je neopakovateľný a jedinečný v svojej podstate, každý z nás máme svoju identitu, ale nezažívam názor (a to i napriek rôznej mentalite, videniu sveta atď.), že by sme nevedeli dorozumieť sa a nepochopiť sa? To nie – nota bene, nepotrebujeme k tomu ani žiadny psychologický výskum. Skutočne sa cítime ako na jednej lodi.

Preto záverom končím slovami – ten, kto prečíta monografiu P. Řičana, rozhodne nebude sklamaný.

Práca je písaná logicky, neformálne, vecne (s poznámkou, že v SR nič podobné nevzniklo, a to i napriek tomu, že na PU bola otvorená katedra romistiky), rozhodne je prínosom pre všetkých, ktorí sa o uvedenú problematiku zaujímajú a bytostne sa ich dotýka.

Anna Klimeková